

PEDANIES
D'EL PINÓS

per

Francisco José Pérez Pérez

LA CAÑADA DEL TRIGO (Cases del Pi)

EL CULEBRÓN

CASAS DE IBÁÑEZ (Les Casetes)

LEL

EL RODRIGUILLO

UBEDA

LAS TRES FUENTES

LA CABALLUSA (La Cavallussa)

EL PAREDÓN

ENCEBRAS (Les Enzebres)

LA CAÑADA DEL TRIGO (Cases del Pi)

El paratge que coneixem com La Canyada del Trigo és un caseriu compartit en l'actualitat per tres termes municipals: Jumilla posseix la població més gran (amb una organització de carrers, església, tendes, panaderia, bars, escola, centre de salut,...); dins el terme d'Abanilla s'extens un raval conegut com Cases de Dalt, o Los Gabrieles; i El Pinós ocupa les cases conegudes amb el nom de Cases del Pi (La Canyada del Trigo d'El Pinós).

Una pedra de més de 200 anys assenyala, en la Serra de la Creu, la divisió municipal i provincial, encara que la inscripció que mira al terme d'El Pinós diu MONOVAR.

Les cases que pertanyen a El Pinós estan disseminades, creant caserius xicotets de dues o tres vivendes, al voltant de les terres de cultiu que produeixen vi, oli, blat (ara molt menys), ametla i altres productes.

Encara que fa més d'un segle vivien més de 20 persones, i en 1960 es contaven uns 67 habitants, segons el cens de l'any 1991, hui en dia viu una quinzena d'habitants, molts d'ells treballadors del camp. Els seus fills, en la major part dels casos, no volen seguir els passos dels pares i, aquells que ja treballen, ho fan a El Pinós, a les fàbriques de calcer.

Els 7 km. que separen les cases del nucli del poble no són res, sobretot perquè quasi tots els veïns, i més si són joves, ja tenen el carnet de conduir.

Els caserius més importants es coneixen per noms antics: Casa dels Novelderos, Cases del Tio Pio, Caseta de Quito, Casa de Jover, i, sobretot, les Cases del Pi, entre d'altres, ens diuen coses de quines famílies les habitaven o quina particularitat tenia la casa o el seu entorn. Ara ja quasi no viu ningú d'aquells personatges a que fan referència eixos noms. Des de fa prou anys, la gent originària s'en va anar a viure a la part de Jumilla o al poble d'El Pinós, buscant comoditats que no els proporcionava el viure separats del casc urbà.

La gent que ara ocupa les cases va començar a fer-ho buscant tranquil·litat, ja fa més de trenta anys, i ara forma un veïnat molt unit, que s'ha amoldat a les tradicions i els costums de tot l'entorn. En els últims anys s'han instal·lat nous veïns, amb la construcció de cases de nova planta, que res tenen a vore amb l'estil propi d'estes terres. En la seua major part, són gent estrangera que ha triat la nostra zona d'interior per a viure amb tranquil·litat.

Encara que cada part de la Canyada del Trigo ha de fer les seues gestions als respectius ajuntaments, comparteixen tot tipus de contacte: van a missa a la mateixa església, col·laboren a l'organització de les festes, que es celebren a l'agost, porten el seu vi a la Bodega Cooperativa "Virgen del Remedio", tot en la part de Jumilla.

Aquest clima de col·laboració no és fruit d'aquests temps. Ja en l'any 1917 es va crear un acord de tots per fer un pou per traure aigua per regar les collites, un pou conegut amb el nom de "Pou de l'Excavació".

Tornant al nostre terme, el caseriu està ben comunicat amb El Pinós per una carretera, feta fa uns anys aprofitant un antic camí, i que acurtava les distàncies que separaven a aquests veïns de la resta del municipi. Potser per això mateix que la gent haja tornat a habitar les cases, sobretot els caps de setmana, encara que moltes d'estes cases ténen nous amos, comptant-se, inclòs, amb presència estrangera. Aquesta carretera és prou transitada, si tenim en compte que molts dels habitants de la Canyada del Trigo (incluint totes les parts abans anomenades) treballen a El Pinós o van molt sovint al poble, al qual diuen sentir-se més identificats.

Actualment, una serra propera a les cases s'ha dedicat a una cantera d'àrids, que l'any 1991 es va iniciar i que està creant al seu voltant tota una infraestructura de bons camins, que els veïns han sabut aprofitar molt bé. La nota negativa d'esta iniciativa és que la zona està patint una ràpida degradació mediambiental que no es veu amb bons ulls, donat que molts veïns recorden els bons moments passats a estes serres, i ara veuen com no paren de passar camions carregats de terra que, principalment, es dedica al sector de la construcció.

Els seus habitants, des de sempre, han parlat valencià. Però en els últims anys això ha canviat molt, donat que moltes de les vivendes han canviat de propietaris, que en la seua major part parlen castellà. Malgrat això, els més joves, encara que a l'escola han de donar classe en castellà, no han perdut la seua parla originària, precisament pel seu contacte habitual amb gents del nostre poble.

Les Cases del Pi mai no han celebrat festes regulars. Es té constància d'haver-ne fet unes quan va acabar la Guerra Civil Espanyola, com agraïment, per què la zona havia estat una de les més castigades. Algunes persones de major edat ens han contat que la festa va ser molt gran. Inclòs es va comptar amb la presència de l'Alcalde d'El Pinós i, amb ell, un fum de falangistes uniformats, que van participar en una missa de campanya, celebrada baix el pi que li dona nom a la pedania.

De festes més recents, hem de parlar que van provar de fer-les els nous moradors de les cases que componen la pedania, encara que l'intent no va cuallar. La iniciativa va córrer a càrrec d'un dels seus veïns, conegut com "El Marqués", uns anys en les quals es va festejar la Mare de Déu de Fàtima, i que els veïns anomenen com la "Virgen del Pino", advocació que també existeix a terres canàries. Però aquelles festes van desaparèixer a finals dels anys 70 del segle XX. Potser per què veïns estaven acostumats a participar en els festes de la part de Jumilla (que es celebren al voltant del 15 d'agost) i encara ho segueixen fent.

Tornant-nos enrere en el temps, quan es feia ball a les cases per celebrar qualsevol cosa, o per juntar-se els veïns, simplement, coneixem que n'hi havia una "orquestra" que, formada per uns deu músics, animava les vetlades. Quasi tots els seus membres solien ser homes i dones del poble, i el que buscaven era tenir moments de diversió, ballant els seus boleros, seguidilles, fandangos i jotes.

CULEBRÓN

Eixint per la carretera comarcal 3213, en direcció a Monòver, quan arribem al quilòmetre 17 (a 4'5 km. d'El Pinós), protegida per les estribacions de la Serra del Xirivell, està la pedania de Culebrón.

Sense arribar a ser un nucli compacte, són moltes les cases que componen la pedania, amb un veïnat aproximat de unes 40 persones (44 segons el cens de 1991).

Com totes les zones rurals, ha patit els efectes de la despoblació, encara que el fet de passar per mig una carretera tan concorreguda com la d'Alacant ha permés que molta gent es quedara. Des de l'any 1995, eixa carretera, al seu pas per la pedania, ha canviat el seu recorregut, raó per la qual s'han reduït els perills que ocasionava el seu pas prop de les cases. De totes formes, en els anys 60 hi vivien prop de 150 persones, una xifra que res té que vore amb els prop de 40 veïns actuals, que habiten unes 15 cases, encara que s'està enregistrant una recuperació, donat que joves han escollit la pedania per anar-se'n a viure.

El terreny és plà i fèrtil, dedicat al cultiu majoritari de la vinya, produïnt vins de renom. A la zona existeixen dues bodegues, molt conegudes. Una d'elles, Brotons, es dediquen a l'elaboració de vins i olis de molt bona qualitat. L'altra, bodegues Alfonso, es dedica exclusivament a vins, sent la primera del terme municipal en embotellar-ne. En altre ordre de coses, al territori existeixen explotacions ramaderes importants, destacant-ne una per la seua recent implantació i per estar dedicada a un ramat prou curiós: els vestruços.

La pedania també té fama de posseir una bona quantitat de ramaders, que s'encarreguen de conservar una tradició molt antiga. Hem de destacar la introducció, fa pocs anys, d'una granja de vestruços, uns animals típics d'altres zones més llunyanes, però que sembla que s'han adaptat bé a les condicions climàtiques de la nostra terra.

Al caseriu que compona la pedania existeix una xicoteta ermita, on tan sols celebren missa en determinades ocasions, com és el cas d'una boda, una comunió, o les festes populars, en honor San Jaume, patró de la pedania. Antigament es deia missa tots els diumenges, pagant els veïns al retor, "según convenio que otorgan éstos con el que más les acomoda" (segons va dir Pasqual Madoz al seu "Diccionario Geográfico-Estadístico-Histórico", publicat en l'any 1846).

Per la distribució de les cases del nucli que li dona nom a la pedania, les ubicades a la dreta de la carretera -segons es va d'El Pinós cap a Monòver- són conegudes com les cases de dalt, i són les més antigues, mentre que les situades a l'esquerra són les cases de baix. Per darrera d'estes últimes anava antigament el camí a El Pinós, per l'ermita al Salobrar creuant la carretera cap a Sonca pel camí de lde Enzebres i eixir a l'Horteta. Amb la construcció de la circumvalació de la pedania s'ha eliminat un punt

negre del trànsit pel terme municipal, eliminant-se la tancada volta que hi havia, i que tants accidents provocava. Ara, la situació ha canviat prou, i ja no creuen la pedania tants cotxes. Tan sols un xicotet grup aïllat de cases queda a l'altre costat.

Els caserius més coneguts de la pedania són: la Casa de Carlos, la Casa dels Rojos, Cases del Salobrar o les Cases de Camarilles. Tots ells, situats en dos paratges concrets: Camarilles i Miracielos.

Amb el suport econòmic de la Regidoria de Festes de l'Ajuntament d'El Pinós, els veïns del Culebrón celebren les seues festes majors el 25 de juliol, baix l'advocació de Sant Jaume Apòstol, amb un desbordant programa d'activitats, típic de les festes estiuenques. Encara que no sempre s'han celebrat, mai s'ha oblidat la data i, quan no es feien grans celebracions, els seus moradors les commemoraven a les cases. Diuen que, pels anys 20 van començar a organitzar-se les primeres festes. Es van portar a terme en l'any 1927, però no van tenir continuïtat. I, després de guerra, en els anys 40 es va tornar a intentar, sense arribar a cuallar. Però, d'això, ja fa molt de temps. Les actuals són molt distintes. També ho és la gent. Des de 1984 sembla que els habitants de la pedania han aollit amb més força que abans estes celebracions, continuant fins ara. Altra advocació amb gran seguiment és la de Sant Josep, imatge que compartix l'honor d'eixir amb el patró en la processó de les festes.

Els xiquets de fa uns quants anys (massa ja) no havien de traslladar-se a El Pinós per aprendre. Existia una escola, on ara podem veure un conegut restaurant, a la qual podien acudir els alumnes que, això si, pogueren anar, perquè, això d'estudiar no estava a l'abast de tots. Els qui no tenien molts diners estaven condemnats a treballar. Per aquella escola van passar, entre altres mestres, D^a. Maxi Banegas i D. Joaquín Ruiz.

Al paratge d'El Salobrar trobem un exemple de finca autosuficient. El primer que ens crida l'atenció quan arribem és el camí d'entrada, salvant el desnivell d'una rambla. En arribar a l'edificació distingirem diverses portes, unes amb major importància que altres, el que vol dir qui eren els seus moradors. Al centre s'articulava una vivenda principal, la dels amos, i als costats n'hi havia altres secundàries, on estarien els criats. Totes estaven comunicades. Darrera estaven les zones de bodega, quadres, corrals, almàssera, llocs de cria d'animals,...

La propietat inclouria prou terrenys cultivables, donat que n'hi ha tota una infraestructura d'aprofitament d'aigües pluvials. La lloma que hi ha darrera de la casa està canalitzada per omplir dos algups àrabs, amés dels pous i algups interiors de la vivenda. Però, amés de procurar l'aigua per a consum humà, també es pensa en el reg dels bancals, i per això les canalitzacions continuen més aball de la casa per arribar a un embassament fet de pedra de grans dimensions. No cap dubte que seria d'aquelles finques tan grans que els seus amos dirien: "Veus, tot allò que arribes a vore amb els teus ulls, és meu". Eren altres temps, i altres necessitats.

CASAS DE IBÁÑEZ (Les Casetes)

Es tracta d'una pedania disseminada, però amb un nucli concentrat al voltant de la carretera de Jumilla. Precísament, l'entitat de població més important està situada justament a la frontera provincial. N'hi han cases que ja pertanyen a la regió de Múrcia.

Es caracteritza per les seues típiques coves, en algunes de les quals es feia ball antigament. Ara, algunes d'elles s'han transformat profundament per adaptar-se als temps moderns. Encara se'n poden vore tal com van ser excavades, mantenint el seu encant, però algunes s'han enfonsat o estan a punt de fer-ho.

Situada a uns 3'5 km. del nucli urbà, té divers caserius: Casica de la Balsa, Casa Monsenal (o Mosen Nadal) -encara que hui en dia ja no existeix, després de ser destruïda pels nous propietaris dels terrenys colindants, als quals han afegit el solar que ocupava la casa, amb les seues bodegues i quadres per animals-, Casa Cotoño (o de la Tia Cotoña), el Sequer (el caseriu més pròxim al poble), o el nucli de les Cases d'Ibáñez, que li dona nom a la pedania. Amés, recentment, s'han construït xicotetes cases de llabor i de camp, aprofitant la tranquil·litat del paratge.

Com en el cas de la Cañada del Trigo, a l'altre costat de la frontera també hi ha unes altres Casas de Ibáñez, dins el terme de Jumilla. Sembla com si, en els repartiments de terres que es van fer quan es van establir les fronteres provincials, no s'haguera tingut en compte la situació d'aquests nuclis de població, amb els seus costums, les seues relacions de germandat,...

La pedania es troba situada a 495 m. d'altitud, envoltada de abundants vinyes, encara que també hi ha presència d'altres cultius. Des de la pedania es poden observar boniques vistes d'El Pinós i el seu entorn.. El Cabeço apareix com protector del poble, que s'acull a les seues estribacions.

Fa uns anys, prop de les cases principals, existia un circuit de motocross, en el qual van arribar a fer-se diverses competicions, a finals dels anys 70 i començament dels 80. Ara ja no queda res d'això. L'any 98 ha significat la seua desaparició definitiva de la faç del nostre municipi. Els aficionats al món del motor, de segur que recorden les emocionants proves, amb els salts de les motos quan pujaven per les empinades costeres del recorregut.

El paisatge agrícola de l'entorn es molt variat. A les vinyes que poblen la major part del terreny s'unixen els cultius de frutals, al voltant de la carretera de Jumilla, que travessa la pedania, o les oliveres i ametlers que poblen les seues serres. Als anys 70, per paliar la falta d'aigua per a reg de la zona, es van construir dues basses en la pedania, una d'elles prop del caseriu d'El Sequé, mentre l'altra està prop del nucli de la partida rural.

Actualment són moltes les famílies que tenen casa a les Cases d'Ibáñez, encara que, en la seua major part, viuen a altres poblacions i van a la casa que tenen a la pedania per disfrutar del cap de setmana lluny del soroll del poble o la ciutat. Un punt interessant d'esta pedania el constitueixen les seues coves, moltes d'elles habitades.

En els últims anys, els seus veïns han vist arribar l'aigua potable a les seues cases, s'ha construït un jardí, s'els ha posat llum pública al carrer, els camins rurals que l'envolten han millorat considerablement... El temps porta millores sempre.

Al paratge d'El Sequé trobem una de les poques grans cases del segle XVIII que es conserven al municipi, encara que, si no es remedia, corre el risc de caure's. Es tracta de la Casa de la Pava, o dels Poveda, família que també disposava d'altres construccions als voltants, com el seu conegut hort, un recinte tancat dins el qual cultivaven els productes que necessitaven per ser autosuficients. Al caseró, des de fora es pot observar la decoració de les sales superiors, prova de la refinació que gaudia la família. A la façana també es nota la importància de l'obra, amb cornises i balconades ampuloses, finestres enmarcades, a l'estil de les cases barroques que es podien veure en eixa època a les ciutats grans de les províncies d'Alacant i Múrcia. Amés, també trobem un retaule de rajoles dedicat a la Santíssima Trinitat, advocació a la que li demanarien protecció els amos.

Un carrer més aball del caseró que descrivíem, hui en dia, s'ha obert una casa-hospederia que prepara menjades i sopars tradicionals, amés de fer activitats lúdiques. Els seus propietaris han apostat fort pel turisme rural, amb iniciatives tan imaginatives com la possibilitat de fer la que ells han anomenat com "Ruta de Jaume el Barbut", en la qual el visitant gaudiex del paisatge de les estribacions de la Serra del Carxe, que el personatge recorria fent de les seues o amagant-se quan era perseguit.

Ja que parlem de personatges històrics, per algunes troballes fetes en alguns documents, el que suscriu estes paraules pensa que este caseriu és el que s'anomena als mapes dels segles XVI, XVII i XVIII com Casas de Costa o Casas de Acoste, donat que en alguns mapes del segle XIX apareixen dos llocs al mateix temps, amb les denominacions de Casas de Costa i El Pinoso, el que faria pensar que, en un oritge, la pedania que tractem seria més antiga que l'actual nucli urbà d'El Pinós. Però això són teories que hauria de comprovar.

En el que respecta a les festes, les fan en honor a la Verge del Perpetu Socors, encara que alguns anys no poden fer-ne i es junten amb el veïnat de l'altre costat de la frontera entre les províncies per celebrar festa a l'Alberquilla. Quan es fa festa es porta a terme al jardí que l'Ajuntament va construir a mitjans dels anys 90, prop del retaule amb la imatge de la patrona de Les Casetes, i que es troba molt deteriorat.

LEL

El cas d'aquesta pedania es molt particular. Es tracta d'un caseriu molt dispers, amb nombroses cases repartides per tot el paratge. Situat a 470 m. d'altitud, es troba a quasi 6 km. de la capital municipal.

Si recorrem el territori que abasta la pedania, entre bancals i pinades anirem trobant caserius amb noms com Lel (que li dona nom), Venta de Llobregat, Casa d'Albatera, Casa de Corralo, Casa de Riquens, Casa de Dimas, Cases de Ruta,...

Potser siga la que més història amaga dins les seues entranyes. S'han trobat nombrosos vestigis arqueològics del pas per les nostres terres d'antigues civilitzacions. Així, a la Cova de les Arenes, al mateix caseriu de Lel, o a la Serra de la Centenera n'hi ha vestigens de l'Eneolític i l'Edat del Bronze. A les Camarilles les restes són del món Ibèric i Romà, i a la Vereda de los Cabecicos trobem Vies de Comunicació Romanes, que també té trams a la Serra de la Centenera, on també trobarem mostres de petroglifos. Tot això prop d'unes pedreres abandonades de les quals es va extraure pedra per construir edificis al poble. Potser algunes de les poques façanes de pedra que queden s'hagen fet a partir del material eixit d'elles. Encara queden sillars a mig tallar o trencats abans d'emportarse'ls.

Llevat de l'estiu i l'epoca de la verema i l'ametla, la major part de les cases que la componen permaneixen desertes al llarg de l'any. En 1970 vivien a Lel 88 habitants, una xifra que ara es queda molt llunyana. Per animar els seus veïns a apropar-se més a les seues cases, des de l'any 1996 es fa festa, en arribar l'estiu. En un principi, les festes es van fer en honor a una imatge de Sant Josep que tenia un veí, però ara ja s'ha triat un patró, el Sagrat Cor de Jesús, commemorant-se en una sola jornada, encara que molt intensa. La imatge va ser beneïda en 1999.

Els veïns disposen, des de l'any 1998, d'un local social, en el qual poden reunir-se i fer activitats. És a l'explanada d'este edifici on es porten a terme les festes. Progressivament van arribant els avanços del progrés, la qual cosa ha fet que els veïns disposen d'aigua, llum, bones carreteres, i altres comoditats que faciliten la vida al camp.

Conten alguns veïns majors que, en acabar la Guerra Civil, els falangistes van fer una festa a Lel per celebrar el seu triomf a la confrontació militar, i en la qual van estar presents les forces vives del poble. Eren altres èpoques. Ara la festa és més lúdica.

Al caseriu principal, fins fa poc temps, una de les cases mostrava orgullosa un escut d'armes a la façana, però unes obres de remodelació van provocar la caiguda d'un fragment d'esta peça d'interés històric, que potser siga l'única que tinguem al terme.

EL RODRIGUILLO

La pedania d'El Rodriguillo és, podem dir, la de major entitat de quantes formen part del terme municipal pinosser. La seua proximitat al nucli urbà, a 3,3 km., està provocant que, en els últims anys, siguen molts els joves que la trien per anarse'n a viure. Cases que han estat prou temps tancades estan recuperant el seu aspecte viu, encara que algunes patint remodelacions. És una nota palpable de que la gent busca tranquil·litat.

La pedania supera llargament el centenar d'habitants, repartits entre el nucli principal y diversos paratges i caserius, entre els quals hem de destacar El Prado, La Teulera i El Faldar, encara que n'hi ha altres més xicotets que també estructuren el territori de la pedania, com les Cases de l'Altet, la Fabriqueta, les Cases de Collado, les de l'Altet, les Cases Calpena, les de Pascualetas, o la Casa de l'Alfaquí, que té un nom que sona fortament a àrab.

En l'any 1965 vivien 294 veïns al Rodriguillo, però la gent va eixir buscant treball al món del calcer, emigrant a Elda, Elx o Novelda, perseguint una vida millor.

La pedania està situada a 450 m. de altitud, a la zoba sud del terme, i en la vessant Sud-Oest del Cabeço de la Sal.

És una de les pedanies més actives, comptant amb dues associacions de veïns: una al caseriu d'El Faldar, la més recent, i l'altra s'anomena "El Progreso", i és la més antiga de les que hi ha a les nostres pedanies. Les dues, al Faldar i El Rodriguillo, tenen locals socials on reunir-se i fer activitats. Al Rodriguillo el van estrenar en l'any 1995, mentre que els veïns d'El Faldar el van inaugurar en l'any 2000.

En l'any 1977 arribava l'aigua potable a la pedania, i en 1980 ho feia la renovació de l'enllumenat públic. Més recentment, acabant el segle XX, es construïa una estació depuradora d'aigües i s'urbanitzaven els carrers.

Antigament la pedania disposava de dos escoles, una de xiquets i altra de xiquetes, però en l'any 1975, el Ministeri d'Educació les va tancar, i va posar el transport escolar i el servei de menjador per què els xiquets i xiquetes dels nuclis rurals estudiaren als centres educatius d'El Pinós. Això va suposar la fi dels centres escolars de pedanies, en els quals van arribar a donar classe aquells mestres itinerants que anaven per les pedanies ensenyant a la població del camp. Tampoc queda res d'aquelles orquestines que animaven el personal amb les seues sessions de ball, donat que les formes de diversió han canviat molt, i és més fàcil traslladar-se a altres llocs per les millores del transport. Aquells balls es feien als dos bars que existien, al mateix Rodriguillo i al Faldar, regentats per Anselmo Jover i Hermelando Pérez, respectivament. Esta pedania disposava d'una activitat industrial i comercial molt gran, amb fàbriques d'algeps, de teules, d'alcohol, fusteries (encara en queden dues),

ferrerries, o les tendes de comestibles. Ara tot això ho troben a El Pinós en menys de cinc minuts.

A principis del segle XX va arribar a haver un balneari al naixement d'aigua salada d'El Faldar, en les estribacions d'El Cabeço, però d'allò sols queda els records d'aquells que ho van conèixer o que van escoltar parlar d'ell. Diuen que tenia 12 habitacions amb les seues tines disposades per prendre banys termals, i era propietat de Perfecto Sierra.

Tornant a l'actualitat, al voltant dels caserius es desenvolupa una activitat agrícola important, amb cultius com poden ser l'ametla, els cereals, l'oliva, els frutals, o la vinya, que dona vins que comercialitzen les bodegues que hi ha instalades dins del nucli del Rodriguillo com als paratges propers, algunes de les quals mantenen vius els vells sistemes d'obtenció de vi.

Per anar a les pedreres de la Serra del Coto s'ha de passar pel Rodriguillo, cosa per la qual s'ha triat una zona propera per ubicar el polígon del marbre, en l'entorn del canyissar de la Teulera. Però al mateix Rodriguillo també hi ha una xicoteta indústria de transformació de marbres.

Si parlem de festes, les del Rodriguillo són les encarregades d'ensetar el panorama estiuenç de la comarca, sense oblidar que això es produeix quan encara falten setmanes per que arribe l'estació de el calor. No es priven de res, encara que els seus veïns troben a faltar les tradicionals vaquetes de carrer, que ara no es fan per raons de seguretat. Les festes es celebren en honor a Sant Pasqual Baylón, el cap de setmana posterior a la seua commemoració al calendari, el 17 de maig. Els "rodriguillers" tenen com patró a este frare que, al segle XVI, parava a descansar al Rodriguillo, donat que el pillava a mitjant camí entre els monestirs de Santa Ana, a Jumilla i de la Verge d'Orito, a Monfort. Hem de tenir en compte que El Rodriguillo estava situat en un encreuament de camins. La tradició diu que, en saber que Sant Pasqual havia estat elevat als altars, els veïns van dedicar-li una ermita, fent-la construir junt a la pedra on descansava quan estava al caseriu. Com curiositat, hem de fer notar que a Sant Pasqual el canonitzen en el 1690, i en tan sols un any ja trobem ací una ermita dedicada a ell, cosa que ens confirmaria eixa presència repetida entre els habitants d'El Rodriguillo i ens parla de l'estima que li tenien. L'ermita de 1691 va ser destruïda en l'any 1991, el que vol dir que es va tirar a terra just quan complia el seu tercer centenari. Era l'edificació més antiga de tot el terme. Al seu lloc es va construir en el 1993 un eremitori més modern i còmode, encara que sense l'encant de l'anterior. Per contra, ara es pot saber perfectament on es troba l'ermita per la seua torre campanar.

Les festes d'El Rodriguillo atrauen a molta gent de la contornada, donat que conserva allò més típic d'unes festes de camp, però al mateix temps, inclou les novetats més atractives per a que la gent més jove no se'n vaja, sinò que, tot el contrari, ompliga els carrers. Amés dels actes religiosos en honor al patró, a la programació no falten cites gastronòmiques com els concursos de gatxamigues, els jocs infantils, les vetlades de ball a la replaseta, els focs d'artifici, o les barraques juvenils.

Però les festes no paren ací, perquè els veïns del paratge d'El Faldar també en fan, en honor a Sant Joan Baptista. Les festes van començar a finals dels anys 90, i amb molta força. Amés de les revetles i les activitats típiques de les festes del camp, el seu veïnat, d'oritges molt diversos, va apostar fort per fer uns festejos espectaculars. Com diuen: "Per Sant Joan, fogueres". I això fan, alçar una foguera que, en ocasions, res té que envejar a les d'Alacant.

Com la resta del terme, amaga mostres de la presència de l'home des d'antic, com succeix a la Cova dels Cordells, que va estar poblada en l'Eneolític i a l'Edat del Bronze. I, més recentment, a la zona d'El Prado, van ser els ibers i els romans qui van triar la zona per viure o simplement com ruta de pas entre altres terres. La zona és travessada per un aflorament d'aigües que està canalitzat, i que eix d'un pou que, probablement, data de l'època musulmana.

UBEDA

Ubeda és la pedania més llunyana del nucli urbà. A 7,8 km. d'El Pinós, en el seu dia va ser una de les més habitades del terme, encara que, en la actualitat, viu mig centenar escàs de veïns. Moltes de les cases permaneixen buides la major part de l'any.

Tant per El Culebrón com per El Paredón o Ruta, arribar a Ubeda és prou senzill. Malgrat de la seua situació, està prou ben comunicada.

El nucli principal de la pedania està ben organitzat per carrers, alguns dels quals tenen noms molt curiosos, i que es disposen entre la carretera del Paredón i els barrancs que travessen les rodalies del caseriu. En un lloc destacat està l'ermita, dedicada a Santa Bàrbera, abogada de les tormentes, i davant hi ha un jardí, recentment construït, on es concentra la festa, que es celebra en la segona setmana de Juliol. En parlar de festes, els habitants d'Ubeda les celebren en honor a Santa Bàrbera, encara que el veïnat li demana el favor diví a tots els sants que hi ha als altars de la seua ermita, i que trauen en la processó.

Però, amés del nucli principal de cases, la pedania engloba també diversos caserius dispersos. Com en la resta de casos, solen estar prop de les terres que cultiven, de les quals es trau bon vi, ametles copioses, quan l'oratge es porta be, o bones fruites.

Envoltant Ubeda trobem altres paratges i entitats de població, com les Cases de l'Hospital, Casa d'Oliveros, Casilla de Serra, Cases del Corralet, Casa dels Muts, Casa de l'Albercoc, Cases del Mancebo, Venta del Terrós,...

Amb Lel i El Paredón, compartix el pas d'importants vies de comunicació romanes pel seu territori, la qual cosa la fa rica en vestigis de temps antics. Amb estes pedanies, també compartix les belles vistes de les estribacions de la zona sud de la Serra de Salines, pulmó verd de la comarca.

Fa alguns anys, l'arribada de l'automòbil i la necessitat de trobar un futur millor va provocar la despoblació dels nuclis rurals, una tendència que sembla que va canviant, encara que no va evitar que tancara la xicoteta escola que existia a Ubeda, a la qual anaven molts alumnes de la contornada.

En els últims anys estan tornant algunes cases a obrir les seues portes. Una d'elles va ser comprada fa uns anys per una família anglesa, que s'ha integrat perfectament amb els veïns d'Ubeda, i que es dediquen a restaurar i decorar mobles vells, i donar-los un aire renovat. Es diuen "House Gallery".

Amb el pas dels anys, Ubeda ha vist com arribaven l'aigua, l'enllumenat públic, s'han asfaltat camins rurals, disposen de depuradora,... La construcció d'una glorieta ajardinada davant l'ermita va constituir un canvi d'imatge de la zona principal de la

pedania, i ara l'espai on es fan les festes ha millorat prou. Els xiquets de la contornada anaven a la xicoteta escola de la pedania

Potser per la seua ubicació, Ubeda va ser en el seu dia una pedania amb molta animació. Dues sales de ball, a càrrec de les dues tendes que havia a la pedania, organitzaven sessions molt concorregudes, donat que es contractaven els millors músics. Això feia que molts veïns de la contornada, sabedors de com se les gastaven a Ubeda, no s'ho pensaren dues voltes i visitaren la pedania. I si no es volia esperar a la nit, els carrers acollien partides de tanganilla, escampilla, o pliota valenciana, en les seues modalitats de llargues o llontges, en el vell trinquet que ara no existeix.

Per si fora poc, els amants dels jocs de taula també podien guanyar alguns dinerets. Els veïns d'Ubeda són coneguts per que els agrada molt fer la partideta, i no és estrany veure'ls jugar al carrer si fa bon temps.

LAS TRES FUENTES (Les Tres Fonts)

Les Tres Fonts és la pedania més xicoteta del terme municipal, encara que, per la seua ubicació, en mig d'un entorn natural privilegiat, es destí de moltes persones quan arriben els períodes vacacionals o els caps de setmana amb bon oratge.

Situada al Sud-Est del terme, dista respecte d'El Pinós 6,2 km., i es troba ubicada a 550 m. sobre el nivell de la mar, en mig d'una vall que cau de les estribacions de la Serra del Coto, a les esquenes de la zona d'extracció de marbre crema marfil de les pedreres del Monte Coto.

Però el recurs que identifica millor l'enclau és l'existència de l'Aula de la Natura de les Tres Fonts, amb els seus senders de curt recorregut, la zona d'acampada, o les pedreres recent restaurades i convertides en punts de recuperació de fauna i flora.

Són pocs els veïns de la pedania, encara que existeixen caserius dispersos, com els anomenats Casas de Arriba, Casas de Abajo, Casa de Robles, Casa de Boca-Torta,...

En l'any 1970 havia 29 habitants a la pedania, una xifra que ha anat reduïnt-se dràsticament, donat que tan sols una de les cases està habitada durant tot l'any.

A les serres que envolten la pedania existeixen nombrosos punts d'interés mediambiental, geològic, o arqueològic, com és el cas de la Cova de la Moneda, en la qual s'han localitzat restes del Eneolític.

LA CABALLUSA (La Cavallussa)

A 4,6 quilòmetres del casc urbà d'El Pinós trobem La Cavallussa, al sud-oest del terme. Són pocs veïns, però tenen la vitalitat d'aquells que viuen envoltats d'un entorn lliure de soroll i amb la tranquil·litat del camp. Actualment viuen tot l'any quatre famílies, encara que els caps de setmana es registra una major activitat. A finals del segle XIX i principis del XX totes les cases hui abandonades es trobaven a ple rendiment, donat que els seus moradors vivien del que donava el camp, recollint cereals, raïm, oliva, i altres productes típics de la zona, obtenint el necessari per autoabastir-se i obtenir ganàncies per tornar a cultivar. El mateix ocorria amb la cria d'animals.

Per divertir-se, en acabar la jornada de faena al camp, els veïns solien anar a ballar a altres pedanies, sempre que no haguera festa a la Cavallussa. Però els temps canvien, i la implantació de la indústria va provocar l'eixida de les gents de la pedania cap als nuclis urbans, i les cases i els cultius van caure en l'abandonament, una situació que ara sembla que està invertint-se. L'arribada de l'electricitat i l'aigua, sobretot, han contribuït molt a que la gent torne a la seua terra, encara que siga per passar les vacances o per estar uns dies.

Encara que cada vegada són més les cases que estan tornant-se a ocupar, o les noves construccions que s'alcen, no podem dir que siga una pedania molt poblada. A finals dels anys 80 tan sols vivien a la pedania prop de 50 persones, tant al xicotet nucli que li dona nom a la pedania com als caserius de Casa de Tomaset, Casa de Mario, Casa de l'Arsenia, Cases de Pastor, Casa de Casimira, Casa del Tío Camilo, Casa de Dames,...

Des de l'any 1990 disposen d'ermita, en la qual tenen guardada la imatge de la Verge de l'Assumpció, en honor a la qual es fa festa, de la qual destaca la romeria que, en la matinada del 15 d'Agost, eix d'El Pinós cap a la pedania, i que compta amb una nombrosa participació de fidels, desafiant les calors de l'estació.

L'esforç de la jornada no és per algunes persones molt excésiu, donat que, des que va ser asfaltat el camí d'accés a la pedania, són moltes les persones que trien la carretereta de La Cavallussa per anar a fer camí. Però per aquells que si necessiten recobrar forces, en acabar la missa que segueix a la romeria, s'oferix un esmorzaret popular de coca i vi.

Abans de la inauguració de l'ermita, va haver alguns anys que les festes de la Cavallussa tancaven l'estiu, donat que es feien a finals d'agost i finals de setembre, per no coincidir amb les del Carrer Sant Roc, tristament desaparegudes, però en els últims temps es va canviar al dia de la commemoració en el calendari de l'advocació de la patrona. Per desgràcia, com ha passat a la resta de les pedanies, el perill de sancions per la seguretat ha provocat que desapareguera del programa d'actes la

popular solta de vaquetes, però la imaginació del seu veïnat ha recuperat les tradicionals carreres de cintes.

Des d'alguns punts de la pedania es poden divisar unes vistes espectaculars del poble i el Cabeço.

El seu territori, a una altitud de 500 m., es recorregut pel sender de llarg recorregut GR-7, que en arribar a La Cavallussa deixa la Comunitat Valenciana per entrar a la de la veïna Regió de Múrcia. La fita recorda el relleu en esta ruta senderista que comunica el sud d'Espanya amb Grècia, passant per diverssos països d'Europa.

EL PAREDÓN

Camí de Yecla, a 5,2 km. d'El Pinós, El Paredón és la pedania que acomiada el territori provincial alacantí, per endinsar-nos a la Comunitat de Murcia. Als peus de la Serra de Salines, en la zona nord del municipi, no obstant està a una altitud de 480 m., del seu entorn podem destacar la presència de nombroses construccions rurals, signe del pas immemorial de vies de comunicació molt diverses, com ho demostra la presència de trams de vies romanes, o els anomenats "cucos", ubicats seguint la Vereda Reial de Serrans.

Arqueològicament parlant, El Paredón és molt ric en troballes. Prop del nucli més important hi ha senyes d'haver estat escollit pels íbers i els romans per viure i desplaçar-se, com així es pot comprobar als paratges de El Queixal i Los Cabecicos. Al segon trobem un tram de vies de comunicació romanes, que en temps més moderns es va aprofitar com a vereda de ramat. Altra troballa important és un molló de delimitació de propietat, amb inscripcions epigràfiques, aparegut prop de El Queixal.

Com la resta de pedanies, va patir en els anys 60 i 70 del segle XX una merma important en el seu nombre d'habitants, arribant a tancar el conegut Casino de "Taranyina", local on igual s'organitzava una partida de cartes com un ball en les vesprades de diumenge. Quan això va succeir, feia ja molt de temps que ja no funcionava la torre de la destileria, i algunes cases velles començaven a caure's.

En l'any 1970 vivien a El Paredón 116 habitants, que igual vivien al nucli que li dona nom a la pedania, en torn a la seua antiga ermita, o als caserius de Casa de Amorós, Casa de D. Simeón, Casilla de l'Ingeniero, Casa de Soler, Casa de Ramos, Casa de Tomás Agustí,...

A principis dels anys 90 es va restaurar la vella ermita de que disposen els veïns d'El Paredón, i en l'any 1995 es va arreglar el seu entorn, inaugurant-se un xicotet jardí darrera d'ella. Després arribaria l'enllumenat públic i l'asfaltament dels camins que comuniquen els caserius que componen la pedania.

Després de l'avalanxa festera de l'estiu pinosser, en l'última quinzena del mes d'agost li toca el torn de tancar el cicle a esta pedania, amb unes festes que es fan en honor a la Mare de Déu dels Dolors. Per la seua trama irregular, es molt curiós observar el trajecte de la processó, donat que els caserius que componen el grup principal estan prou separats, caminant alguns moments entre bancals, encara que ara eixe recorregut ja es fa més comodament després de l'arreglament dels camins.

LAS ENCEBRAS (Les Enzebres)

Envoltada de serres, Les Enzebres són pas obligat per als campistes que cada cap de setmana pugen a l'Aula de la Natura de les Tres Fonts. Dista 5´7 quilòmetres d'El Pinós i es troba situat a una altitud de 705 m. sobre el nivell de la mar, i a la zona est del terme. En quant a la població, encara que es concentra en una xicoteta trama urbana, compta amb alguns caserius repartits pels seus voltants, i amb noms com Cases de Serra, Cuevas, Cases de Baix, Purgateros, Casa de Miracielos, Cases de Sonca,... En els anys 30 van arribar a viure a Les Enzebres uns 300 habitants, i en 1970 en eren 161. Actualment no arriben al centenar, encara que en arribar el cap de setmana es quatriplica.

Del pas de l'home per este enclau n'hi ha mostres a la zona coneguda com El Castillarejo, en el qual s'han aconseguit troballes de l'Eneolític i l'Edat del Bronze. Altra zona d'interés arqueològic està als Purgateros, en la qual s'han trobat restes del món islàmic.

La pedania es travessada pel sender de gran recorregut GR-7, motiu pel qual, en els últims temps, reb la visita de molts senderistes.

La tranquil·litat d'estes terres va ser triada per establir, en 1916, un convent de les Germanes Carmelites d'Oriola a la pedania, per iniciativa de Matilde Mira, esposa d'un mestre que va haver a l'escola de la pedania. En els últims anys, per la falta de vocacions, la congregació es va plantejar tancar el convent, però no va ser així, donat que les dependències auxiliars s'han convertit ara en un albergue i casa d'espiritualitat "Monte Carmelo", que acull grups de joves o personalitats que trien l'enclau per meditar i descansar.

En torn a la festivitat de la Santíssima Trinitat, el cap de setmana més proper (finals de maig principis de juny), el veïnat de la pedania organitza uns festejos que sempre han comptat amb molts visitants. Fins fa uns anys, la solta de vaquetes pels carrers era el millor reclam per que la gent s'apropara a Les Enzebres, però les mesures de seguretat han provocat la desaparició en els programes festers de les nostres pedanies d'esta activitat quasi esportiva. Malgrat això, altres actes mantenen l'interés per la festa.

Anant d'El Pinós a Les Enzebres, en arribar al paratge de les Cases de Sonca podem descansar, i vore un vell rellotge de sol, del segle XIX, però amb una decoració típicament barroca. La raó és molt fàcil d'explicar. Encara que les acadèmies volien imposar els nous estils imperants a la resta d'Europa, les classes populars van continuar durant molts anys apegats a les formes decoratives dels seus avantpassats.